

ODLINGSTIPS INFÖR APOKALYPSEN

Kulturlandskapet

Kalender 2026

Ägande. Allmänningarna var fram till 17- och 1800-talets stora skiftesreformer en gemensam tillgång som gjorde det möjligt att dela på skog, bete och andra resurser från utmarkerna. Tidsandans koncentration av ägande, och omformulering av varor och tjänster till kapital, skapade dagens ojämlika samhälle. Under det tidiga 1800-talet reagerade flera på detta, och kanske främst Pierre-Joseph Proudhon som sammanfattade sin kritik i slagordet *Egendom är stöld*. Vad han kritiserade var just egendomsackumuleringen. Ägande kan jämföras med frihet, alltså så länge din frihet och ditt ägande inte inskränker mitt är det i sin ordning. En egendom som räcker till självförsörjande är okej men inte mer. John Seymour praktiserade självhushåll i England under 1900-talet. Han kom fram till att 1 hektar räcker för en människa eller ett mindre hushåll för att överleva, men att 2,5 hektar är optimalt. Bilden är ett utsnitt ur en karta från 1783 som visar gemensam utmark i Tanumshede.

JANUARI

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
1				1	2	3	4
2	5	6	7	8	9	10	11
3	12	13	14	15	16	17	18
4	19	20	21	22	23	24	25
5	26	27	28	29	30	31	

Näring. Dagens odling är dopad, där såväl brukningsmetoder som konstgödsel är starkt beroende av billig - ofta fossil - energi. Att ersätta dagens energiförbrukning är svårt, och knappast önskvärt. Alternativa näringsämnen är inte lika potenta. En lösning är då att odla grödor som inte är lika beroende av näring. Naket korn är ett exempel på sådan gröda. Den började odlas i Norden under bronsåldern, och är inte lika näringskrävande som dagens sädesslag. Vid undersökningen av den historiskt brukade gården Spirhult i Mariestad hittades naket korn, daterat till 1800-tal. Anledningen till att det odlades här var nog flera, men ett av skälen var säkert att tillgången till näring på gården var begränsad. Grundorsaken till detta var ägoförhållandena, gården hade reducerats från självägande till stathushåll under Korstorp i slutet av 1700-talet. Bilden visar hur det kan ha sett ut på Spirhult. Sädesaxet är naket korn.

FEBRUARI

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
5							1
6	2	3	4	5	6	7	8
7	9	10	11	12	13	14	15
8	16	17	18	19	20	21	22
9	23	24	25	26	27	28	

Fröer. Så länge odling förekommit har människor tagit sitt eget utsäde – tills nu i modern tid när vi istället förutsätts köpa. Industrin slår vakt om sina egna förädlade sorter, och förhindrar eller förbjuder cirkulation av opatenterade kulturarvssorter. EU-lagstiftning gör det till exempel olagligt att sälja fröer från sorter etablerade före 1990, om en inte kan uppvisa dokumentation om sortens ursprung – vilket ofta är omöjligt när det gäller kulturarvssorter. Registrering kostar dessutom mycket pengar. Att vara beroende av fröer från affären är inte hållbart – vad händer exempelvis i en kris, när det blir brist på bekämpningsmedel eller drivmedel, eller transporter blir helt omöjliga? Det är också viktigt att känna till att odling av utsäde inte alls omgärdas av samma restriktioner kring bekämpningsmedel som inom konventionell odling av människomat. Ska du ändå köpa fröer är det alltså ekologiska fröer du ska köpa. Moderna sorter du köper är heller inte platsanpassade; tar du fröer själv får du fram varianter som passar på just din plätt och dess förutsättningar – det har fungerat bra i bortåt 10.000 år. *På bilden fröställning från koriander.*

MARS

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
9							1
10	2	3	4	5	6	7	8
11	9	10	11	12	13	14	15
12	16	17	18	19	20	21	22
13	23	24	25	26	27	28	29
14	30	31					

Vatten. Klimatförändringarna leder till både mer och mindre nederbörd. Vi behöver alltså hantera såväl störtfloder som torka. Men vatten bör inte ses som ett problem; mängden färskvatten är förvinnande liten på jorden och varje droppe behöver tas om hand - det larmas nästan varje år om låga grundvattennivåer. Regnvattnet gör nytta i dina odlingar, inte i diket, avloppsverket eller havet. Samla regnvatten att vattna med, så slipper du fresta på din brunn eller det kommunala vattnet. Dammar – stora eller små – är dessutom till glädje för grodor och paddor, fåglar, fjärilar och bin; förutom bevattning kommer de att bidra till pollinering och naturlig skadedjursbekämpning.

APRIL

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
14			1	2	3	4	5
15	6	7	8	9	10	11	12
16	13	14	15	16	17	18	19
17	20	21	22	23	24	25	26
18	27	28	29	30			

Självsådd. När krisen kommer, kanske du inte kan köpa fröer, jord eller näring i affären. Att låta det som vill och kan växa på en plats få göra det, kan lösa en del av detta problem. Av historien vet vi att odling och handel med exotiska kryddor och växter är något som gynnar de rikaste. Till och med som ett maktmedel som förslavat eller förvisat folk – så även idag. Vi kanske behöver vänja oss vid en annan, äldre, smakpalett. Dill till exempel har en given plats i vår nordiska matkultur. Den räknas dock som svårodlad. Bäst blir det oftast om fröerna sprids över flera ytor, eller om den får självså sig - om den får sköta sig själv kan den återkomma år efter år. Att låta det som önskas, växa mer som ogräs är därför ett tips. Det värsta ogräset är gräset - håll undan det där du vill odla, och låt örterna ta över. *Självsådd dill, från kompostjorden som lagts på en odlingslåda med mynta - en gammal kultursort upprädd (med tillstånd) på en ödegård.*

MAJ

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
18					1	2	3
19	4	5	6	7	8	9	10
20	11	12	13	14	15	16	17
21	18	19	20	21	22	23	24
22	25	26	27	28	29	30	31

Ärtor. Att äta mer växtprotein och mindre animaliskt är ett måste för framtiden. Då är ärten ett utmärkt val, i synnerhet gråärt som odlats i varianter på varenda gård sedan bronsåldern. Det finns bara fördelar: De kan sås tidigt, och tål det mesta utom torka. Ärtvecklaren brukar sällan vara något större problem, och verkar bara vara i farten vartannat år. Luftig plantering och vattning vid torka bör hålla gråmöglet stången till efter skörden. Alla ärtväxter fångar kväve ur luften och anrikar den i jorden, så någon gödsling krävs inte; jorden är bättre efter odlingen än före. Ärtor mognar lätt i nordiskt klimat, varför det är enkelt att spara eget utsäde. Ärtorna kan dessutom torkas – du behöver inte ens en frysbox eller sval källare för att kunna förvara dem över vintern.

JUNI

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
23	1	2	3	4	5	6	7
24	8	9	10	11	12	13	14
25	15	16	17	18	19	20	21
26	22	23	24	25	26	27	28
27	29	30					

Gerillaodling. Ses ofta mellan fingrarna på, så länge den inte anses skada eller vara till besvär, men det är olagligt att odla på mark du inte äger eller har tillstånd att använda. I Sveriges städer är det oftast oanvända ytor – buskage, snårskogar eller tomma ytor som gräsmattor – som gerillaodlas. Gerillaodling handlar om medborgarrättighet: människor använder sin rätt att nyttja mark på ett vettigt och hållbart sätt – anlägga grönsaksland lika gärna som att spela kubb. En annan aspekt av gerillaodling handlar om att ta vara på och säkra framtida odlingsmöjligheter genom att återuppväcka odlingsbar mark, till exempel en övergiven åker eller gård. Det viktigaste, men kanske svåraste, är att hålla i brukbar mark, särskilt i stadsmiljöer där mycket exploateras bort - kolonilotter, handelsträdgårdar, äldre kulturmarker och jordbruksmark. Gerillaodling handlar också mycket om kunskap, vilket borde vara självklart att bevara. Vilken jord går att odla? Hur ska mark prepareras för att bli odlingsbar? Vilka växter fungerar var? Helt enkelt: Ta tillvara på och odla på den jord som finns idag, för framtiden. *Koloniområde på Hammarö, som drivs av Djupsundets odlarförening.*

JULI

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
27			1	2	3	4	5
28	6	7	8	9	10	11	12
29	13	14	15	16	17	18	19
30	20	21	22	23	24	25	26
31	27	28	29	30	31		

Att plocka. I nästan hela Norden tillämpar vi en fantastisk regel och tradition, allemansrätten. Tack vare detta får vi färdas över privat mark i naturen, tälta tillfälligt, och plocka växter, bär och svamp som inte är fridlysta, så länge det görs på ett ansvarsfullt sätt. Bär och svamp plockas oftast under sensommar och höst, men många av oss vill äta särskilt bär oavsett årstid. Det är inte ovanligt med en frys halvfyllt med lingon och blåbär. I sådana fall kan vi tänka på balansen mellan att plocka själv i skogen, och att köpa färdigfrysta bär i affären. Varifrån kommer köpebären? Är det svenska blåbär, och vem har plockat dem och var? Även om allemansrätten är en fantastisk möjlighet, har den i flera decennier utnyttjats för storskalig bärplockning, vilket har både sina för- och nackdelar.

AUGUSTI

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
31						1	2
32	3	4	5	6	7	8	9
33	10	11	12	13	14	15	16
34	17	18	19	20	21	22	23
35	24	25	26	27	28	29	30
36	31						

Ekologisk odling. När man pratar om ekologisk odling finns det många inriktningar man kan följa och hänvisa till. Men oavsett inriktning så följer man några grundläggande principer i så stor utsträckning det går: Undvik syntetiska bekämpnings- och gödningsmedel, använd förnybara resurser och få odlingen att fungera som ett kretslopp för att främja den biologiska mångfalden. Ekologiskt lantbruk som bedrivs på större gårdar följer strikta EU-direktiv (och i Sverige ofta även KRAV-regler) som ser till att jordbruket sker utan skadliga preparat och med den biologiska mångfalden i fokus. Om storskaligt jordbruk ska bli mer eller mindre ekologiskt har blivit en politiserad fråga, där för- och nackdelar stöds av fakta men även åsiktsbildning. Oavsett rådande politik så är det värt att ta hand om sin egen jordmån hemma, så att man kan odla nya och hållbara skördar år efter år.

SEPTEMBER

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
36		1	2	3	4	5	6
37	7	8	9	10	11	12	13
38	14	15	16	17	18	19	20
39	21	22	23	24	25	26	27
40	28	29	30				

Äpplen. Fukt är något att ta tillvara på, men det finns en rad svårigheter. Först ut är att ens hålla liv i fruktträden. Att sköta en fruktträdgård kräver planering och kunskap. Vilka sorter går att vinterförvara, och vilken sort är det ens vi har? Äpplena behöver tas om hand och läggas in, varsamt packas ett och ett i papper, eller mosas, mustas eller läggas in i lufttäta burkar. En plats som det går att förvara på över vintern är också ett måste, frostfritt och torrt ska det vara. För att säkra en framtida tillgång till frukt behöver vi handla lokalt och ekologiskt odlat redan nu, så att vi kan säkerställa att de sorter som fungerar och behövs finns kvar omkring oss. Också för att behålla så mycket biologiska mångfald som möjligt, med både växter och pollinatörer.

OKTOBER

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
40				1	2	3	4
41	5	6	7	8	9	10	11
42	12	13	14	15	16	17	18
43	19	20	21	22	23	24	25
44	26	27	28	29	30	31	

Jordkällare. Människan har i alla tider fermenterat, rökt, torkat, saltat, lagt in, grävt ner eller på olika sätt kylt sin mat. Redan under stenåldern användes olika typer av gropar för förvaring. Från järnålder och framåt har man hittat stenlagda gropar, källargropar och stukor (gropar täckta med halm, ris, löv och jord) där man förvarade rotfrukter som rovor och kål. Under 1700-talet blev jordkällaren ihop med potatisens intåg ett allt vanligare inslag på landsbygdens gårdar och torp. Jordkällaren har flera värdefulla egenskaper. Den håller en sval temperatur året runt då den delvis nedgrävda konstruktionen isolerar mot både sommarvärme och vinterfrost. Den har en hög och jämn luftfuktighet som skyddar rotfrukter från att torka ut. Dess mörker och kyla gör dessutom att sylt, saft och inläggningar håller längre, samtidigt som ljuskänsliga råvaror skyddas. Jordkällaren kräver inte heller någon energi och kan med lite tålamod och kunskap tillverkas av material som finns till hands. *Bilden visar den undersökta jordkällaren på gården Spirhult, Mariestad.*

NOVEMBER

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
44							1
45	2	3	4	5	6	7	8
46	9	10	11	12	13	14	15
47	16	17	18	19	20	21	22
48	23	24	25	26	27	28	29
49	30						

Kål. Det är lätt att känna att ohyran tar över, att det inte är någon idé att ens försöka när sniglar och jordloppor ödelägger sådderna. Hur bar sig folk åt förr, när liv och död hängde på skörden, kan en undra. Jag föreställer mig att barn, gamla och lytta har ägnat mycket tid åt att plocka fjärilslarver i kålgården. Om vi bortser från de invasiva arterna, finns det bara två sätt: Insektsnät (över kål och morötter) och fredlig samexistens. Gynna ett rikt liv – vatten, trädgårdsavfall, blommor och buskage lockar insekter och fåglar som kan hjälpa dig. Getingen, blomflugan, trädgårdssångaren och nyckelpigan kommer att belöna dig för att du låter bladlöss och larver vara. Vatten och näring gör att plantorna bättre klarar av att naggas. Kålodling etablerades i Norden under yngre järnåldern. Bladkålen och rosenkålen är vintergrön, och under rätt omständigheter kan du skörda den färsk in i januari. Om den överlever vintern kommer bladkålen att skjuta ny fart tidigt på våren.

DECEMBER

VECKA	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
49		1	2	3	4	5	6
50	7	8	9	10	11	12	13
51	14	15	16	17	18	19	20
52	21	22	23	24	25	26	27
53	28	29	30	31			

ODLINGSTIPS INFÖR APOKALYPSEN

När det mesta verkar gå åt helt fel håll kan det vara svårt att hålla hakan uppe. Vad behöver vi göra för att överleva när det gått åt skogen? Andra har lyft fram nödvändigheten i att samarbeta med grannarna, eller vikten av att kunna skapa med sina händer – kalla det slöjd eller bushcraft eller vad du vill. Naturligtvis behöver vi också odla vår mat. När det gäller alla de här sakerna finns det nästan oändligt med erfarenheter att hämta i historien. I denna kalender ger medarbetarna sina infallsvinklar utifrån vars och ens kunskaper och tankar. Texterna handlar om såväl vikten av gemensamt ägande och brukande av jord och om det ömtåliga vattnet, som hur du förvarar din potatis. Det viktiga är att återta känslan att du är kapabel, inte hjälplös. Arbeta med det du har – inte mot, och ta råd från de som gått före oss.

Akvarellerna är målade av Anna Gärberg, konstnär och illustratör.
Läs mer på hennes hemsida, www.agarberg.com

Kulturlandskapet arbetar både med uppdrag och egna projekt inom ämnesområdena arkeologi, kulturhistoria, samhällsplanering, arkitektur, kunskapsförmedling och forskning.

Kulturlandskapet
Ekelidsvägen 5
457 40 FJÄLLBACKA
www.kulturland.se
kontakt@kulturland.se

Kulturlandskapet